

Előadás a kétnyelvű
MI: ROBOTIKÁTÓL A FILOZÓFIÁIG; A JÖVŐ INTELLIGENS ROBOTJAI –
AVAGY AZ EMBERI EVOLÚCIÓS FEJLŐDÉS MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ALAPOKON/
AI: FROM ROBOTICS TO PHILOSOPHY: THE INTELLIGENT ROBOTS OF THE FUTURE –
OR HUMAN EVOLUTIONARY DEVELOPMENT BASED ON AI FOUNDATIONS
workshop számára készítve. A workshopra online és jelenléti formában kerül sor,
az MTA Kommunikáció- és Médiatudományi Osztályközi Állandó Bizottsága
és az Óbudai Egyetem rendezésében.

Nyíri Kristóf

Mesterséges intelligencia, avagy a szellemi elit hanyatlása

Jelen workshop alcíme – „A jövő intelligens robotjai” – a magam filozófiai háttere felől tekintve: provokatív alcím. Ezt a háttérrel életemen át inspiráló hősöm, Ludwig Wittgenstein alakította. Az MI témájával először egy 1985-ben tartott előadásomban foglalkoztam,¹ a *Filozófiai Vizsgálódások* híres sorait idézve: „Dehát egy gép nem tud gondolkodni! – Tapasztalati állítás ez? Nem. Csakis az emberről, és arról, ami hozzá hasonló, mondunk olyat, hogy gondolkodik. ... Tekintsd a 'gondolkodni' szót szerszámnak!”² Ha a „gondolkodni” szót gépre alkalmazzuk, sugallja Wittgenstein, pusztán logikai hibát követünk el. Egy következő előadásban, melyet a *Mesterséges Intelligencia Filozófiai Nézőpontból* című Nemzetközi Nyári Iskolán, Bolzano-ban, 1988 júliusában tartottam, ismét visszatértem Wittgenstein-hoz, ezúttal ún. *Kék Könyv*-éből idézve: „a problémát, amely itt fölmerül, a következő kérdéssel lehetne kifejezni: 'Lehetséges-e, hogy egy gép

¹ “Wittgensteins Aufhebung der Gestalttheorie”, *Akten des Neunten Internationalen Wittgenstein Symposiums*, Wien: Hölder-Pichler-Tempsky, 1985, újranyomtatva *Gefühl und Gefüge* c. kötetemben, Amsterdam: Rodopi, 1986, ld. itt a 202–204. o.-t. Ebben az előadásban hangsúlyosan utaltam Joseph Weizenbaum élesen MI-ellenes könyvére: *Computer Power and Human Reason: From Judgment to Calculation* (1976), valamint a Turing–Wittgenstein kapcsolatra.

² Neumer Katalin fordítása.

gondolkozzon?’ ... És a zavar, amelyet ez a kérdés kifejez, igazából nem az, hogy még nem ismerünk olyan gépet, amely alkalmas volna a feladatra. ... A zavar inkább abból adódik, hogy a mondat ’A gép gondolkodik (érezkel, kíván)’: valahogy értelmetlen.”

Előadásom 1989-ben került megjelentetésre, „Wittgenstein és a gépi intelligencia problémája” címmel.³ Az előadásban mérlegeltem egyfajta lehetséges érvelést, miszerint a számítógépkultúra radikális felemelkedésével, s egyszersmind az életformánkban és nyelvhasználatunkban bekövetkező radikális változással, a gondolkodó gépre történő utalások végső soron mégis értelemmel bírhatnak.⁴ Ma teljességgel elvetem ezt az érvelést, az okok az alábbiakban nyilvánvalóvá lesznek. – Bevezetésképp azt állítottam, hogy az „intelligens robotok” kifejezés provokatív. Kifejtve: filozófiai háttérem nézőpontjából arra érzem magam provokálva, hogy jelezzem: nem a robotok intelligensek, hanem az informatikusok és mérnökök, akik a robotokat építik. Robotok nem lehetnek intelligensek, mivel nincsen tudatuk. Meglehet tökéletesen elvégeznek valamely feladatot, de nincsen fogalmuk arról, hogy mit tesznek.

Belevágva előadásom voltaképpeni témájába, érvelésemet az önjáró – ha tetszik „intelligens” – autók példájával kezdem. Az ilyen autók *használóira* vonatkozóan van aggodalmam. Ha tényleg hozzá szoknak ezekhez a járművekhez, vezetési képességeik szükségképpen sorvadnak – tapasztalatlan autóvezetőkké lesznek. Közelebb a jelenhez, már a GPS használata is csökkenti az autóvezetés tudatosságát. Mondjuk valaki el akar autózni az egyik faluból egy másik, nem túl közeli faluba. Ahelyett, hogy előbb térképre nézne az útvonalat megismerendő, majd intelligensen tájékozódva haladna, folyton a kijelzőt nézi és úgyszólván vakon vezet.

Egy másik, nagyon más – és számomra riasztó – példa a ChatGPT eljövetele. A kilátás az, hogy bárki képes lesz intelligensnek

³ „Wittgenstein and the Problem of Machine Consciousness”, a *Grazer philosophische Studien*-ben, 33/34. évfolyam.

⁴ Ezt az érvelést Otto Neumaier adta elő [“A Wittgensteinian View of Artificial Intelligence”](#) c. tanulmányában, megjelent a Rainer Born által szerkesztett *Artificial Intelligence: The Case Against* c. kötetben, London–Sydney: Croom Helm, 1986.

látszó dokumentumok generálására olyan területeken, amelyeket csak kevéssé vagy akár egyáltalán nem ismer. Nem vezet-e ez összeomláshoz a tudományos publikálás, sőt az egész felsőfokú oktatás rendszerében? Hiszen a lektorok vagy egyetemi oktatók számára immár nem elegendő, ha gyanú esetén egyszerűen ránéznek az internetre. Aligha találnak árulkodó nyomokat. Ám találhatnak nyomokat magában a dokumentumban – téves utalásokat, alaptalan gondolatokat – amennyiben eléggé – széleskörűen és mélyen – műveltek. Jelen előadásom absztraktjának megfogalmazása idején, s az azóta eltelt hetek során, a témáról számos összefoglaló esszét publikáltak, hadd említsek csak kettőt: a *Nature* című folyóiratban jelentek meg, az első ez év szeptember 8-ikán, [„Tudományos nyomozók szemfényvesztő ChatGPT-használatra bukkantak közleményekben”](#) címmel, a második október 13-ikán, [„A ChatGPT-használat megmutatja, hogy a pályázati rendszer törött”](#) cím alatt. Ezen esszék szerzői nyilvánvalóan kiismerik magukat mind Gutenberg, mind Turing világában: az új szellemi elithez tartoznak. Elithez, mely lázad a ma egyetemi berendezkedése ellen, a publikálj vagy pusztulj el imperatívusza ellen, és persze a pályázati rendszer ellen.⁵

Befejezésképp hadd utaljak jelen workshop egy másik provokatív elemére: a tudományos kétnyelvűség dilemmáira. A kétnyelvűség ma széles körben élesen vitatott kérdéssé vált. Tudósok olyan országokban, ahol az angol idegen nyelv, panaszkodnak, hogy ők ezáltal hátrányos helyzetbe kerülnek a világméretű kutatás és publikálás területén. Másrészt kétségtelen tény, hogy jelenleg az angol a tudomány nemzetközi nyelve. Workshopunk kezdeményezői – közöttük jómagam – azt remélik, hogy időben megosztva először magyar, majd angol nyelvű blokkokat rendezve olyan mintázatot találtak, amely éppenséggel e dilemma feloldhatósága felé mutat irányt.

Nyíri Kristóf, MTA r.t., az MTA Kommunikáció- és Médiatudományi Osztályközi Állandó Bizottságának elnöke. E-mail: <nyirik@gmail.com>.

⁵ Ld. ehhez [“The Merits of Self-Publication”](#) c. jegyzetemet is.